

Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego
Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego

Dominik Chudzik

**Chrześcijańska architektura sakralna
Rusi Halickiej i Wołyńskiej
(do końca panowania Daniela Romanowicza)**

Rzeszów 2014

COLLECTIO ARCHAEOLOGICA RESSOVIENSIS
TOMUS XXVII

COLLEGIUM EDITORUM

Sylwester Czopek, Michał Parczewski,
Andrzej Pelisiak, Zbigniew Pianowski, Andrzej Rozwałka,
Aleksander Sytnyk, Marcin Wołoszyn

SPIS TREŚCI

1. Wstęp.....	9
2. Historia i stan badań nad zabytkami architektury sakralnej Rusi Halickiej i Wołyńskiej	11
3. Katalog zabytków.....	23
3.1. Architektura murowana	23
3.1.1. Chełm (miasto na prawach powiatu). Kulminacja Wzgórza Katedralnego (tzw. Wysoka Górka). Cerkiew św. Jana Złotoustego	23
3.1.2. Dorohobuż Wołyński (rejon hoszczański, obwód rówieński). Cerkiew Zaśnięcia Przenajświętszej Bogurodzicy	27
3.1.3. Dźwinogród (rejon pustomycki, obwód lwowski). Cerkiew kamienna (pod wezwaniem Przenajświętszej Bogurodzicy?)	27
3.1.4. Fedorivka (rejon włodzimierski, obwód wołyński). Uroczysko <i>Staraja Kafedra</i> . Młodsza cerkiew św. Teodora	31
3.1.5. Fedorivka (rejon włodzimierski, obwód wołyński). Uroczysko <i>Staraja Kafedra</i> . Starsza, niedokończona świątynia	33
3.1.6. Halicz wczesnośredniowieczny. Hrobys'ka (rejon halicki, obwód iwanofrankowski). Uroczysko <i>Cvyntarys'ka</i> . Cerkiew kamienna	34
3.1.7. Halicz wczesnośredniowieczny. Na zachód od wsi Załukwa (rejon halicki, obwód iwanofrankowski). Obrzeża uroczyska <i>Kyrylivka</i> pod lasem <i>Dąbrowa (Dibrova)</i> na prawym brzegu Łomnicy. Cerkiew monastyczna św. św. Cyryla i Metodego lub św. Cyryla Aleksandryjskiego	36
3.1.8. Halicz wczesnośredniowieczny. Pole między wsiami Załukwa i Ševčenkove (rejon halicki, obwód iwanofrankowski). Uroczysko <i>Karpiv Gaj</i> , 400 m na wschód od rzeki Łomnicy. Budowla poligonalna interpretowana jako tetrakonchos (tzw. <i>poligon</i>)	39
3.1.9. Halicz wczesnośredniowieczny. Kryłos (rejon halicki, obwód iwanofrankowski). Sobór Zaśnięcia Przenajświętszej Bogurodzicy	43
3.1.10. Halicz wczesnośredniowieczny. Kryłos (rejon halicki, obwód iwanofrankowski). Uroczysko <i>Carynka</i> . Fundamenty kamiennej cerkwi	54
3.1.11. Halicz wczesnośredniowieczny. Kryłos (rejon halicki, obwód iwanofrankowski). Uroczysko <i>Cerkvys'ka</i> na lewym brzegu Łukwy w pobliżu przysiółka Četverky. Kamienna cerkiew lub kościół pod wezwaniem Zwiastowania Bogurodzicy	55
3.1.12. Halicz wczesnośredniowieczny. Kryłos (rejon halicki, obwód iwanofrankowski). Uroczysko <i>Prokaliev Sad</i> . Cerkiew monastyczna pod wezwaniem św. Proroka Eliasza	58
3.1.13. Halicz wczesnośredniowieczny. Ševčenkove (rejon halicki, obwód iwanofrankowski). Cerkiew św. Prokajmowa	63

3.1.14.	Halicz wczesnośredniowieczny. Ševčenkove (rejon halicki, obwód iwanofrankowski). Uroczysko <i>Karpycja</i> (pole <i>Jezowie</i>). Cerkiew Chrystusa Zbawiciela (Przemienienia Pańskiego?)	70
3.1.15.	Łuck (rejon <i>loco</i> , obwód wołyński). Dziedziniec. Sobór św. Jana Ewangelisty	78
3.1.16.	Pobereżżja (rejon tyśmienicki, obwód iwanofrankowski). Uroczysko <i>Murovanka</i> (okolice wczesnośredniowiecznego Halicza). Tetrakonchos	81
3.1.17.	Przemyśl (miasto na prawach powiatu). Cerkiew św. Jana Chrzciciela	83
3.1.18.	Przemyśl (miasto na prawach powiatu). Rotunda św. Mikołaja	87
3.1.19.	Stołpie (gmina Chełm, powiat chełmski). Licowana ceglą kaplica na najwyższej kondygnacji kamiennej wieży	90
3.1.20.	Vasyliv (rejon zastawniański, obwód czerniowiecki). W pobliżu uroczyska <i>Chom</i> . Cerkiew kamienna	98
3.1.21.	Włodzimierz Wołyński (rejon włodzimierski, obwód wołyński). Sobór Zaśnięcia Przenajświętszej Bogurodzicy	102
3.1.22.	Włodzimierz Wołyński (rejon włodzimierski, obwód wołyński). Uroczysko <i>Michajlovščina</i> położone na prawym brzegu rzeki Ług. Cerkiew św. Michała	104
3.1.23.	Włodzimierz Wołyński (rejon włodzimierski, obwód wołyński). W pobliżu istniejącej do dziś cerkwi św. Bazylego Wielkiego. Cerkiew ceglana	105
3.2.	Architektura drewniana	106
3.2.1.	Bukivna (rejon tłumacki, obwód iwanofrankowski). Uroczysko Horodyšče. Cerkiew drewniana	106
3.2.2.	Dawidgródek (rejon stoliński, obwód brzeski). Góra Zamkowa. Cerkiew drewniana ...	106
3.2.3.	Dźwinogród (rejon pustomycki, obwód lwowski). Dziedziniec wczesnośredniowiecznego zespołu grodowego. Cerkiew drewniana	109
3.2.4.	Dźwinogród (rejon pustomycki, obwód lwowski). Uroczysko <i>Piatnycke</i> na <i>Belke</i> (podgrodzie wczesnośredniowiecznego Dźwinogrodu). Drewniana cerkiew św. Paraskewy Piatnicy	110
3.2.5.	Halicz wczesnośredniowieczny. Kryłos (rejon halicki, obwód iwanofrankowski). Uroczysko <i>Carynka</i> . Cerkiew drewniana (pod wezwaniem św. Jana?)	113
3.2.6.	Halicz wczesnośredniowieczny. Kryłos (rejon halicki, obwód iwanofrankowski). Uroczysko <i>Cerkvys'ka</i> na lewym brzegu Łukwy, w pobliżu przysiółka Četverky Czetwerki. Drewniana świątynia pod wezwaniem Zwiastowania Bogurodzicy	114
3.2.7.	Halicz wczesnośredniowieczny. Kryłos (rejon halicki, obwód iwanofrankowski). Uroczysko <i>Voskresens'ke</i> . Cerkiew drewniana pod wezwaniem Zmartwychwstania Pańskiego .	114
3.2.8.	Martynivka (przysiółek) w pobliżu Vikna (rejon zastawniański, obwód czerniowiecki). Cerkiew drewniana	117
3.2.9.	Oleškiv (rejon śniatyński, obwód iwanofrankowski). Grodzisko <i>Zamčyšče</i> . Cerkiew drewniana	118
3.2.10.	Pitryč (rejon tyśmienicki, obwód iwanofrankowski). Uroczysko <i>Gora-Monastyr</i> (okolice wczesnośredniowiecznego Halicza). Cerkiew drewniana	123
3.2.11.	Sokolec' (rejon dunajowiecki, obwód chmielnicki). Uroczysko <i>Batareja</i> . Cerkiew drewniana	124
3.2.12.	Trepcza (gmina Sanok w powiecie sanockim). Grodzisko <i>Horodyszcze</i> . Młodsza cerkiew drewniana	125
3.2.13.	Trepcza (gmina Sanok, powiat sanocki). Grodzisko <i>Horodyszcze</i> . Starsza cerkiew drewniana	125
3.2.14.	Vasyliv (rejon zastawniański, obwód czerniowiecki). Grodzisko <i>Zamčyšče</i> . Cerkiew drewniana	130

3.2.15. Vasyliv (rejon zastawniański, obwód czerniowiecki). Uroczysko <i>Chom</i> . Cerkiew drewniana	131
3.2.16. Włodzimierz Wołyński (rejon włodzimierski, obwód wołyński). Uroczysko <i>Onufrievščina</i> położone na lewym brzegu rzeki Ług. Drewniana cerkiew św. Onufrego	132
3.3. Świątynie znane jedynie ze źródeł pisanych	132
3.3.1. Bielsk Podlaski (gmina i powiat <i>loco</i>). Cerkiew	132
3.3.2. Chełm (miasto na prawach powiatu). Cerkiew św. św. Kosmy i Damiana	132
3.3.3. Chełm (miasto na prawach powiatu). Cerkiew św. Trójcy	132
3.3.4. Chełm (miasto na prawach powiatu). Sobór (Narodzenia?) Przenajświętszej Bogurodzicy	133
3.3.5. Drohiczyn (gmina <i>loco</i> , powiat siemiatycki). Cerkiew Świętej Bogurodzicy	134
3.3.6. Hrubieszów (gmina i powiat <i>loco</i>). Cerkiew św. Mikołaja (?)	134
3.3.7. Mielnik (gmina <i>loco</i> , powiat siemiatycki). Cerkiew Przenajświętszej Bogurodzicy	134
3.3.8. Uhrusk latopisowy. Nowouhrużke (rejon lubomelski, obwód wołyński). Sobór	134
3.3.9. Włodzimierz Wołyński (rejon włodzimierski, obwód wołyński). Cerkiew św. Dymitra	135
3.3.10. Włodzimierz Wołyński (?) (rejon włodzimierski, obwód wołyński). Cerkiew św. Mikołaja (?)	135
4. Architektura sakralna Rusi Halickiej i Wołyńskiej do końca panowania Daniela Romanowicza. Analiza zagadnienia	137
4.1. Rozwój architektury murowanej	137
4.1.1. Rozprzestrzenienie i rozwój terytorialny sakralnej architektury murowanej na obszarze Rusi Halickiej i Wołyńskiej	137
4.1.2. Plan i bryła świątyń kamiennych	137
4.1.3. Materiały i techniki budowlane oraz formy dekoracji architektonicznej, stosowane w sakralnym budownictwie kamiennym Rusi Halickiej i Wołyńskiej	162
4.1.4. Geneza i rozwój architektury kamiennej Rusi Halickiej i Wołyńska w pierwszej ćwierci XII – drugiej tercji XIII w. Próba podsumowania	201
4.1.5. Układ przestrzenny świątyń ceglanych	204
4.1.6. Materiały, techniki budowlane i formy dekoracji architektonicznej stosowane w ceglanym budownictwie sakralnym Rusi Wołyńskiej	213
4.1.7. Geneza i rozwój architektury ceglanej Rusi Wołyńskiej od połowy XII do początku drugiej połowy XIII w. Podsumowanie	217
4.2. Wczesnośredniowieczna, sakralna architektura drewniana Rusi Halickiej i Wołyńskiej – część analityczna	218
4.2.1. Rozmieszczenie geograficzne zabytków drewnianej architektury sakralnej południowo-zachodnich ziem ruskich	218
4.2.2. Forma świątyń i zastosowane techniki budowlane	218
4.2.3. Geneza architektury drewnianej Rusi Halickiej i Wołyńskiej oraz analiza zagadnienia w kontekście źródeł archeologicznych i materiałów etnograficznych	222
4.2.4. Wczesnośredniowieczna, sakralna architektura drewniana Rusi Halickiej i Wołyńskiej. Podsumowanie	237
4.3. Posadzki, podłogi, wystrój i wyposażenie cerkwi, pokrycia dachowe	237
5. Podsumowanie	253
Summary	255
Резюме	257
Bibliografia	261
Spis rycin	269
Spis map	283